

Brzóza Królewska
24 marca 2022

ZAWOŁANI PO IMIENIU

**Upamiętnienie
Katarzyny i Sebastiana Kazaków
zamordowanych za pomoc Żydom
w czasie okupacji niemieckiej**

**musimy zatem wiedzieć
policzyć dokładnie
zawołać po imieniu
opatrzyć na drogę**

ZBIGNIEW HERBERT

**człowieka trzeba mierzyć
miarą serca**

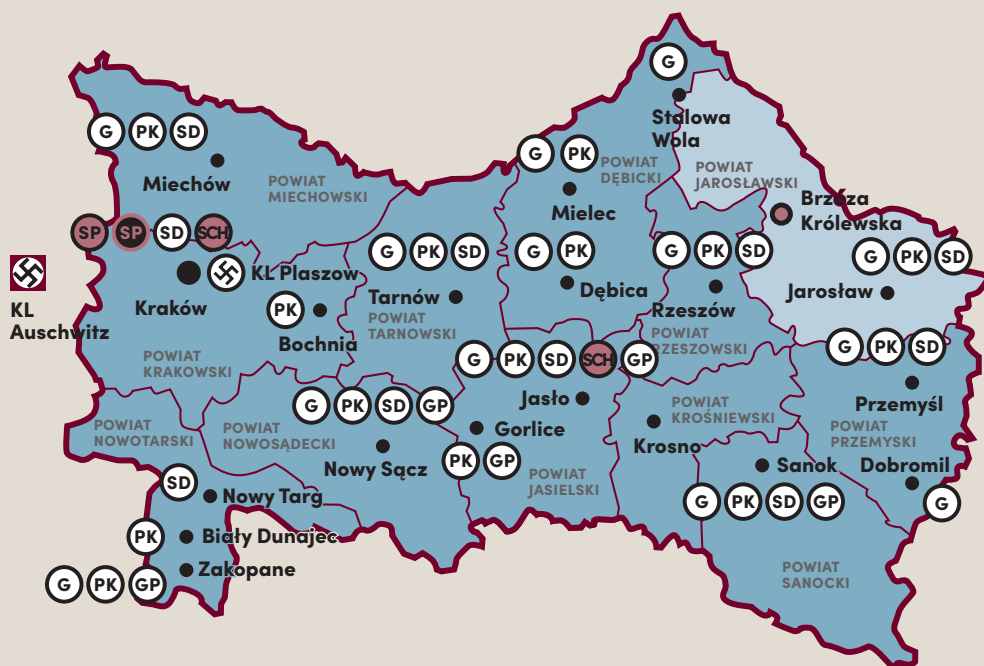
JAN PAWEŁ II

W ramach programu **Zawołani po imieniu** Instytut Pileckiego wydobywa z niepamięci historii Polaków, którzy za ratowanie Żydów skazanych na Zagładę zapłacili życiem własnym i swoich najbliższych. Program łączy badania naukowe, edukację historyczną i różnorodne działania w obszarze kultury pamięci.

Poszukiwaniom archiwalnym, które służą dokładnemu odtworzeniu przebiegu wydarzeń, towarzyszą wizyty w miejscach zbrodni – najczęściej w małych miejscowościach i wsiach – wywiady ze świadkami oraz zbieranie notacji filmowych. Kluczowe znaczenie ma nawiązanie relacji z rodzinami zamordowanych i potomkami ratowanych Żydów, jeśli tym ostatnim udało się przeżyć. W każdym przypadku punktem kulminacyjnym jest odstonięcie kamienia z inskrypcją po polsku i po angielsku upamiętniającą zamordowanych Polaków oraz ratowanych Żydów, którzy zginęli wraz z nimi. Kamień ten staje się trwałym znakiem pamięci o bohaterach tam, gdzie doszło do tragicznych wydarzeń. Integracja środowiska rodzin **Zawołanych po imieniu** pomaga im zmierzyć się z trudnymi doświadczeniami z przeszłości. Dzięki spotkaniom i warsztatom edukacyjnym społeczność lokalne mogą poznać i zrozumieć własną historię. Szeroka kampania informacyjna służy wprowadzeniu losów **Zawołanych po imieniu** do pamięci zbiorowej w Polsce i na świecie.

Program **Zawołani po imieniu** oddaje sprawiedliwość heroicznej postawie Polaków, którzy świadomie ryzykowali życie własne i swoich najbliższych, aby nieść pomoc żydowskim przyjaciołom, sąsiadom, a czasem nieznanym, i zapłacili za to najwyższą cenę. Program ukazuje zarazem bezwzględne realia niemieckiej polityki okupacyjnej, która niszczyła wszelkie więzi solidarności między Polakami a Żydami i sprawiała, że najdrobniejszy gest współczucia, każdy ludzki odruch, był karany śmiercią. **Zawołani po imieniu** niosą także uniwersalne przesłanie mówiące o odwadze, poświęceniu i solidarności z prześladowanymi, wartościach, które wyznaczają miarę człowieczeństwa.

Dystrykt krakowski

siedziba dowódcy SIPO i SD

placówki zewnętrzne SD

siedziba komendanta SIPO i SD

skoszarowane bataliony Schutzpolizei

placówki zewnętrzne Gestapo

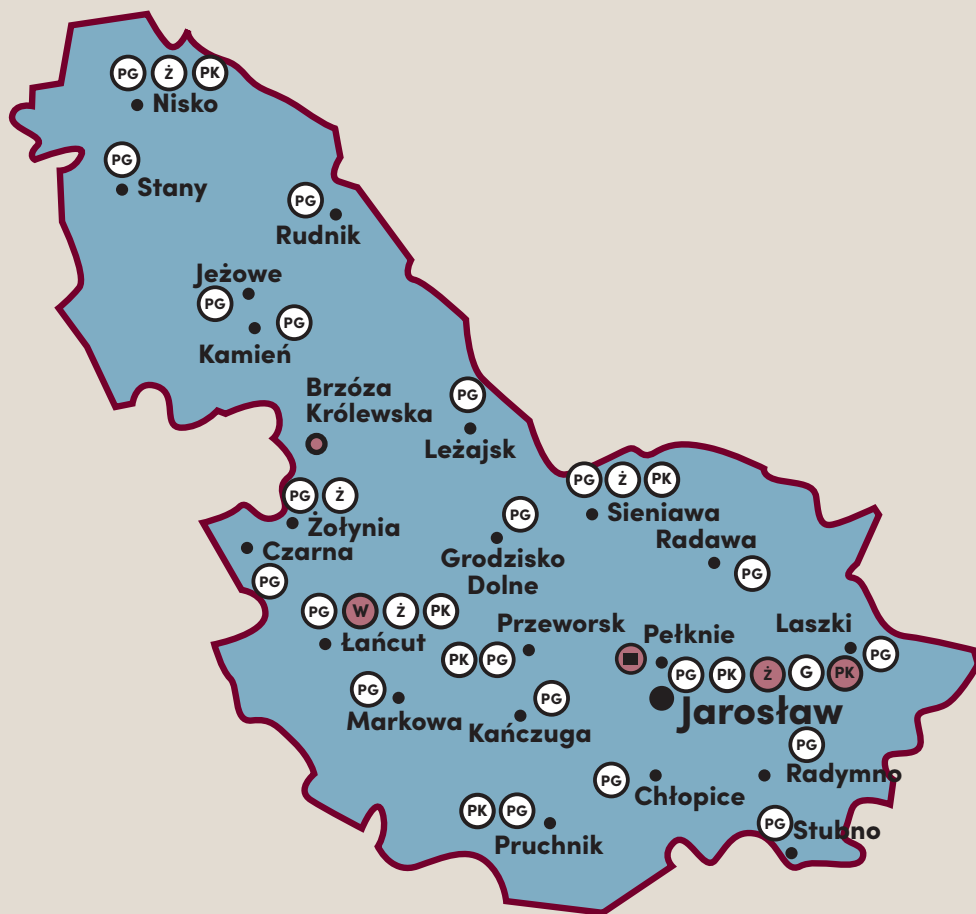

placówki policji granicznej (Grenzpolizeikommissariat)

placówki zewnętrzne policji kryminalnej (Kripo)

Powiat jarosławski

posterunki żandarmerii

placówka zewnętrzna policji kryminalnej (Kripo)

posterunek policji granatowej

jednostka Wehrmachtu

dowództwo plutonu żandarmerii

komisariat policji kryminalnej

obóz przejściowy dla ludności żydowskiej, poprzednio obóz jeńców sowieckich

miejsce zdarzeń

OBCHODY ŚWIĘTA LUDOWEGO W BRZÓZIE KRÓLEWSKIEJ W 1933 R. W ŚRÓD UCZESTNIKÓW
MAŁŻENSTWO KAZAKÓW – KATARZYNA (W ROZWIĄZANEJ) CHUŚCIE NA GŁOWIE) I SEBASTIAN
(W KAPELUSZU, BEZPOŚREDNIO ZA NIĄ).- ZBIORY CYFROWE CZESŁAWA RYDZAKA.

Katarzyna Sroka urodziła się w 1877 r. w Brzózcie Królewskiej. W 1903 r. wyszła za mąż za pochodzącego z tej samej wsi Sebastiana Kazaka, starszego od niej o 7 lat. Małżeństwo zamieszkało w domu Sebastiana i doczekało się liczного potomstwa: Agnieszki (ur. 1904 r.), Marianny zwanej Marią (ur. 1907 r.), Józefa (ur. 1909 r.), Anny (zm. po narodzinach), Antoniego (ur. 1913 r., zm. 1931 r.), Zofii (ur. 1918 r.), Franciszka (ur. 1921 r., zm. po kilkunastu miesiącach) oraz Józefy (ur. 1923 r.). Rodzina utrzymywała się z pracy na roli i hodowli. Dorastające dzieci starały się wspierać rodzinę materialnie, szukając zarobku także poza Brzózq. Z rodzicami pozostały dwie córki – najstarsza Agnieszka i najmłodsza Józefa.

II wojna światowa i niemiecka okupacja przyniosły tragiczne zmiany w życiu polskich obywateli, w tym także mieszkańców powiatu jarosławskiego, w którym znalazła się Brzózta Królewska. Nie ominęły one również rodziny Kazaków – w marcu 1942 r. w obozie koncentracyjnym w Auschwitz zmarł Józef, najstarszy syn Katarzyny i Sebastiana. Wszechobecne, nasilające się represje przyjęły szczególnie okrutną formę względem ludności żydowskiej. Latem 1942 r. Niemcy rozpoczęli likwidację ludności żydowskiej w regionie; w powiecie jarosławskim jej początek nastąpił 1 sierpnia 1942 r. Większość ofiar została wywieziona do obozu zagłady w Bełżcu. Pozostali przy życiu Żydzi rozpoczęli dramatyczną walkę o przetrwanie, ukrywając się w lasach, na polach, a także prosząc chrześcijańskich sąsiadów o ratunek.

Katarzyna i Sebastian Kazakowie nie odmówili pomocy. Najpierw ukrywali u siebie dzieci sąsiada – Pinchasa Wachsa, które jednak po kilku tygodniach wróciły do rodzinnego domu i ostatecznie tam zginęły wraz z rodzicami. Następnie, pod koniec 1942 r., rodzina Kazaków przyjęła pod swój dach Żydówkę Chanę Stiller, dawną właścicielkę brzoziańskiego szynku, której córka Jehudit była szkolną koleżanką najmłodszej córki Kazaków – Józefy. Chana ukrywała się w stodole, którą opuszczała jedynie nocą, by zjeść posiłek w domu Kazaków. Niedługo później do Chany dołączyli dwaj żydowscy mężczyźni, w tym jeden znany jako Chyla Chym (wiele wskazuje na to, że był to Eliahu „Eli” Springer z Woli Zarczyckiej). U Kazaków pojawiali się nieregularnie, nocując na strychu i otrzymując pożywienie.

Rankiem 27 marca 1943 r. niemieccy żandarmi w asyście granatowych policjantów (w tym Mieczysława Głowali) oraz tłumacza o nazwisku Drozd weszli do gospodarstwa Kazaków. Natychmiast rozstrzelali troje znalezionych Żydów, a następnie, otrzymawszy w telefonicznej rozmowie rozkaz, zamordowali także Katarzynę i Sebastiana. Zwłoki małżeństwa pochowano na obrzeżach lokalnego cmentarza parafialnego; ciała Żydów zakopano w miejscu egzekucji.

Córki Kazaków – Agnieszka, przebywająca wówczas na polu, oraz Józefa, której udało się wydostać z domu, uniknęły śmierci, ale musiały opuścić rodzinne strony i pozostawać w ukryciu. Obie wyjechały na roboty przymusowe do Niemiec i wróciły do Brzozy Królewskiej dopiero w 1945 r. Po powrocie do rodzinnego domu Józefa Kazak spełniła życzenie Chany Stiller, wysyłając pisane przez nią w ukryciu listy na pozostawiony adres krewnych. Po wojnie wspomniany komendant Głowala skazany został na 12 lat więzienia. Tożsamości i dalszych losów niemieckich żandarmów, którzy dokonali egzekucji, nie udało się ustalić.

W 2008 r. Katarzynie i Sebastianowi Kazakom izraelski Instytut Pamięci Męczenników i Bohaterów Holokaustu Yad Vashem przyznał tytuł „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”. W 2010 r. zarówno oni, jak i ich córki – Agnieszka i Józefa, zostali odznaczeni Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Grób Katarzyny i Sebastiana Kazaków znajduje się na cmentarzu parafialnym w Brzozie Królewskiej. Ciała żydowskich ofiar, ekshumowane kilkadziesiąt lat po wojnie, spoczywają w zbiorowej mogile w Wierzawicach.

*Nie mam przez kogo przekazać moich listów.
Zostawiam je tutaj, w miejscu, gdzie się
ukrywam. Dostałam już rzeczy w zamian
za 150 złotych i jadłam przez 20 dni. To
bardzo przyzwoity człowiek, chce mnie
uratować. Chrześcijanom, u których ukrywam
się w oborze, dałam 1800 złotych. Jest
bardzo drogo. Kilogram masła kosztuje 100
złotych. Gdyby nie oni, nie miałabym żadnej
kryjówki (...) Leżę na ziemi w oborze, na
odrobinie słomy, obok świni i z krowami, wszy
mnie zjadają. Chrześcijanka daje mi nawet
czystą pościel co tydzień (...) Osoba, której
przekazuję moje listy, przyjęła mnie z otwartymi
ramionami, chciała ukryć mnie z moją córką,
mimo że tym, którzy robią coś podobnego,
grozi kara śmierci.*

**FRAGMENTY LISTÓW POZOSTAWIONYCH
PRZEZ CHANĘ STILLER. AYV O.75/668**

Na wiosnę 1943 r., możliwe, że było to w marcu, widziałam jak na obejście moich sąsiadów Kazaków przyjechało kilku Niemców w mundurach oraz dwaj policjanci granatowi z Leżajska (...) Widziałam, jak chodzili oni po podwórku Kazaków i jak ze stajni wyprowadzali jakąś Żydówkę. Słyszałam potem odgłosy wystrzałów dochodzące z obejścia Kazaków. Jak się później dowiedziałam, Niemcy zastrzelili wtedy ukrytych na strychu domu Kazaków dwóch mężczyzn narodowości żydowskiej. Tymczasem wyprowadzona ze stajni Żydówka pozostawała pod strażą na podwórzu. Widziałam potem, jak któryś z Niemców furmanką pojechał do budynku leśnictwa i niedługo potem wrócił. We wsi mówiono, że Niemiec ten uzyskał telefoniczne instrukcje dotyczące Kazaków. Zaraz po jego powrocie z leśnictwa widziałam, jak Niemcy podprowadzili Żydówkę na skraj podwórza pod płot i tam ją zastrzelili. Zaraz potem ci sami Niemcy kolejno wyprowadzali z mieszkania naprzód Sebastiana Kazaka, a potem jego żonę Katarzynę, i oboje również zastrzelili na podwórzu. Egzekucję tę obserwowałam z mojego ogrodu położonego w niedalekiej odległości od obejścia Kazaków.

ZEZNANIE ŚWIADKA KATARZYNY DYMITROWSKIEJ.

AIPN RZ, DS. 2/70, K. 38-39 MPS.

Zaraz po przyjeździe policjant Głowala wołał do mojego ojca „coś ty za gospodarz, gdzie są Żydzi”. Zaraz po tym wszyscy, to jest zarówno Niemcy jak i policjanci oraz Drozd zaczęli przeszukiwać budynki gospodarcze i z obory wyprowadzili Chanę Stiller. Oboje moi rodzice stali w tym czasie na podwórzu ja sama zaś opisane wydarzenia obserwowałam przez uchylone drzwi w sieni domu mieszkalnego. Widząc, że Niemcy i policjanci zbliżają się do domu tylnym wyjściem uciekałam z domu (...)

Zatrzymałam się tam wtedy, usłyszałam strzały od strony naszego domu.

Były to strzały z karabinu maszynowego połączone z odgłosem roztrzaskiwanej dachówki. Właśnie poprzedniej nocy na strychu nocowali dwaj Żydzi.

ZEZNANIE ŚWIADKA JÓZEFY SIUZDAK.

AIPN RZ, DS. 2/70, K. 36 MPS.

Jak wróciłam z pola, to już rodziców w domu nie zastałam ani siostry. Wtenczas dowiedziałam się, że rodzice moi zostali zastrzeleni i że ich wywieziono furmanką na cmentarz. Od ludzi dowiedziałam się, że siostra moja Józefa zdążyła uciec i gdzieś znajduje się na wsi.

ZEZNANIE ŚWIADKA AGNIESZKI KAZAK.

AIPN RZ, DS. 2/70, K. 51 MPS.

Taką krzywdę nam Niemcy wyrządzili. Wraz z siostrą zostałyśmy same na świecie w takim nieszczęściu. Sołtysowi zostawili natomiast rozkaz, żeby nas na drugi dzień przywiózł naszymi końmi do Leżajska na rozstrzelanie. Kazali wysłać za nami ludzi. Sołtys uprzedził nas żebyśmy uciekały, bo nie ma żadnego wyjścia (...) Zabrali nam wszystko.

JÓZEFA SIUZDAK, FRAGMENT WNIOSKU

DO YAD VASHEM. AYV O.75/668.

Rzeczpospolita Polska

Ministerstwo Administracji
Państwowy Urząd Repatriacyjny

Wzór Nr. 4

(wydaje się kobietom, dzieciom
i mężczyznom powyżej lat 50)

Punkt Przyjęcia

w

Dziękowice

Przepustka № 221548

Wydana ob.

Kazak Józefa Sebastyan

(nazwisko, imię, imię ojca)

17.3. 1923 wsi Broza Krolewska pow. Jarosław

(data i miejsce urodzenia)

przybywającemu (ej) z terytorium

Austria

Ob.

Kazak Józefa

przeszedł przez Punkt Odbiorczy

w

Dziękowicach

dnia

24 sierpnia

1945 r.

i udaje się do swojego miejsca zamieszkania w

dnia

Broza Krolewska

Brozokrolewska

(dokładny adres)

Na podstawie zarządzenia Rady Ministrów z dnia *6.6.1945* wyżej

wymieniony(a) ma pierwszeństwo i prawo jednorazowego bezpłatnego prze-
jazdu wszelkimi środkami lokomocji do *Brozy Krolewskiej*

Władze Państwowe i Samorządowe są proszone o udzielenie jaknajdalej
idącej pomocy okazicielowi(ce) niniejszego.

M. P.

Kierownik Punktu Odbiorczego

Wydano dnia

24 sierpnia 1945 r.

w

Dziękowicach

Ważne do dnia

9 września

**AGNIESZKA KAZAK (1904-1983), NAJSTARSZA CÓRKA SEBASTIANA I KATARZYNY.
ZBIORY RODZINNE KRYSZYNY RUDNICKIEJ.**

JÓZEFA SIUZDAK (1923–2010), NAJMŁODSZA CÓRKA SEBASTIANA I KATARZYNY KAZAKÓW.
ZBIORY RODZINNE KRYSZYNY RUDNICKIEJ.

MIEJSCE EGZEKUCJI KATARZYNY I SEBASTIANA KAZAKÓW. ZDJĘCIE Z WIZJI LOKALNEJ W 1970 R.
AIPN RZ, DS. 2/70.

MIEJSCE EGZEKUCJI KATARZYNY I SEBASTIANA KAZAKÓW. ZDJĘCIE Z WIZJI LOKALNEJ W 1970 R.
AIPN RZ, DS. 2/70.

JÓZEFA SIUZDAK NA PODWÓRKU SWOJEGO DOMOSTWA, NAD MOGIŁĄ ŻYDÓW ZAMORDOWANYCH WRAZ Z JEJ RODZICAMI. W 2008 R. ZWŁOKI EKSHUMOWANO I PRZENIESIONO DO ZBIOROWEGO GROBU OFIAR ŻYDOWSKICH W WIERZAWICACH. FOT. IGOR WITOWICZ, IPN ODDZIAŁ W RZESZOWIE.

JÓZEFA SIUZDAK PODCZAS CEREMONII WRĘCZENIA MEDALU „SPRAWIEDLIWY WŚRÓD NARODÓW ŚWIATA” W KROŚNIE W 2008 R., POŚMIERTNIE HONORUJĄCEJ JEJ RODZICÓW – KATARZYNY I SEBASTIANA KAZAKÓW. FOT. IGOR WITOWICZ, IPN ODDZIAŁ W RZESZOWIE.

JÓZEFA SIUZDAK ODBIERAJĄCA Z RAK MARIII KACZYŃSKIEJ, MAŁŻONKI PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ, ODNACZENIE PAŃSTWOWE, W RZESZOWIE W 2010 R. FOT. IGOR WITOWICZ, IPN ODDZIAŁ W RZESZOWIE.

JÓZEFA, MAKSYMILIAN I ALEKSANDRA, DZIECI Z RODZINY „ZAWOŁANEGO PO IMIENIU” JÓZEFA PRUCHNIEWICZA, SKŁADAJĄ KWIATY PODCZAS UPAMIĘTNIEŃ W BIECZU, MARZEC 2021 R.

Program **Zawołani po imieniu** rozpoczął się w Sadownem 24 marca 2019 roku. Kamień z pamiątkową tablicą został uroczystie odsłonięty przed domem Leona, Marianny i Stefana Lubkiewiczów – rodziny piekarzy zastrzelonej przez Niemców za pomoc Żydom. Od tego czasu upamiętniliśmy pięćdziesiąt trzy osoby w dwudziestu trzech miejscowościach. W 2019 roku uroczystości odbyły się w Sadownem, Porębie-Kocębach, Skłodach-Piotrowicach, Ostrowi Mazowieckiej, Stoczku, Nurze, Waniewie i Czyżewie-Sutkach. W 2020 roku upamiętnienia zorganizowano w miejscowościach: Sterdyń, Wierzchowisko, Tworki, Marki, Tomaszów Mazowiecki i Stary Lipowiec.

W 2021 roku upamiętnienia w ramach programu odbyły się w Bieczu, Rządzie, Grądach-Woniecku, Olesinie, Mikołajkach, Opoce Dużej, Węgrowie i Treblince.

W Bieczu uczciliśmy pamięć Józefa Pruchniewicza zamordowanego za to, że przez półtora roku w swoim gospodarstwie ukrywał zaprzyjaźnioną rodzinę Blumów. W Rządzie odsłoniliśmy tablicę poświęconą Piotrowi Domańskiemu i jego dwóm synom, Franciszkowi i Antoniemu, którzy wraz z ukrywanymi Żydami

DR HAB. MAGDALENA GAWIN WRAZ Z EUGENIUSZEM, JÓZEFEM I PIOTREM, SYNAMI FRANCISZKI I JÓZEFA SOWÓW „ZAWOŁANYCH PO IMIENIU” W WIERZCHOWISKU, CZERWIEC 2020 R.

zostali zastrzeleni przez niemieckich żandarmów. W Grądach-Woniecku upamiętniliśmy Piotra Kościeleckiego i trzech Żydów, których ukrywał na terenie swojego gospodarstwa. Wszyscy czterej zostali zamordowani przez niemieckich żołnierzy. W Olesinie złożyliśmy hołd Bolesławowi Książkowi, który przyjął kilkunastoletniego Żyda o imieniu Idel. Gdy prawda o ukrywaniu wyszła na jaw, obaj zostali zamordowani przez Niemców. W Mikołajkach upamiętniliśmy Antoniego Kenigsmiana, który za ukrywanie Żydów, w tym łomżyńskiego kupca Całki, wraz z nimi zginął z rąk niemieckich żandarmów. W Opoce Dużej odsłaniliśmy tablicę poświęconą Apolonii i Piotrowi Likosom, którzy w czasie niemieckiej okupacji udzielili schronienia kilkunastu Żydom. Zapłacili za to życiem. W Węgrowie uczciliśmy pamięć Leokadii Piątkowskiej, zabitej przez Niemców wraz z ukrywającymi przez nią Mendlem Kleinem i drugim, nieznanym z imienia, Żydem. We wsi Treblinka upamiętniliśmy Jana Maletkę, młodego pracownika kolei, który został zastrzelony za podanie wody słoczonym w wagonach żydowskim ofiarom pobliskiego obozu zagłady.

DR HAB. MAGDALENA GAWIN WRAZ Z KREWNymi „ZAWÓLANEGO PO IMIENIU” ANTONIEGO KENIGSMANA, MIKOŁAJKI, LIPIEC 2021 R.

UPAMIĘTNIE NIE LEOKADII PIĄTKOWSKIEJ, WĘGRÓW, PAŹDZIERNIK 2021 R.

UPAMIĘTNIENIE APOLONII I PIOTRA LIKOSÓW, OPOKA DUŻA, WRZESIEŃ 2021 R.

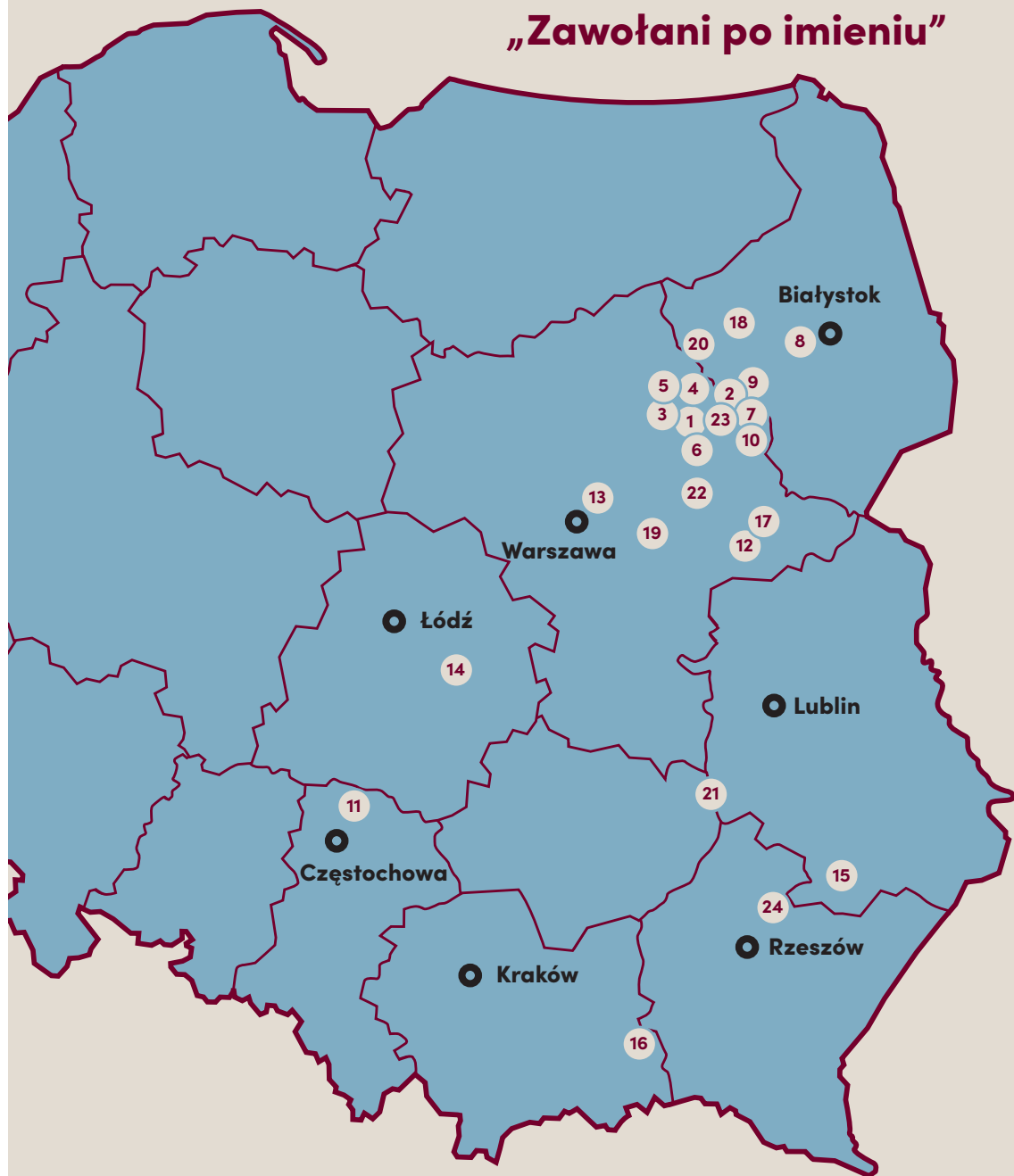

POTOMKOWIE STANISŁAWA MALETKI, BRATA „ZAWOŁANEGO PO IMIENIU” JANA MALETKI, TREBLINKA, LISTOPAD 2021 R.

Miejsca upamięnień

- 1 **24 marca 2019 Sadowne**
Marianna, Leon
i Stefan Lubkiewiczowie
- 2 **9 czerwca 2019 Poręba-Kocęby**
Piotr Leszczyński
Antoni Prusiński
- 3 **16 czerwca 2019**
Skłody-Piotrowice
Aleksandra i Hieronim
Skłodowscy
- 4 **29 czerwca 2019**
Ostrów Mazowiecka
Jadwiga Długoborska
- 5 **29 czerwca 2019**
Ostrów Mazowiecka
Lucyna Radziejowska
(miejsce wydarzeń: Płatkownica)
- 6 **30 czerwca 2019 Stoczek**
Julianna, Stanisław, Henryk
i Wacław Postkowie
- 7 **22 września 2019 Nur**
Wacław Budziszewski
- 8 **6 października 2019 Waniewo**
Władysława i Stanisław
Krysiewiczowie
- 9 **27 października 2019**
Czyżew-Sutki
Franciszek Andrzejczyk
- 10 **4 czerwca 2020 Sterdyń**
Franciszek Augustyniak, Zygmunt
Drgas, Franciszek Kierylak,
Ewa Kotowska, Józef Kotowski,
Stanisław Kotowski, Marian
Nowicki, Stanisław Piwko, Jan
Siwiński, Zygmunt Uziębło,
Aleksandra Wiktorzak
(miejsca wydarzeń: Paulinów
i Stary Ratyniec)
- 11 **16 czerwca 2020 Wierzchowisko**
Franciszka i Józef Sowowie
- 12 **19 czerwca 2020 Tworki**
Zofia i Feliks Bogustaw Krasuscy
- 13 **15 września 2020 Marki**
Marianna, Władystaw
i Stanisława Banaszkwie
- 14 **22 września 2020**
Tomaszów Mazowiecki
Karolina Juszczykowska
- 15 **8 października 2020**
Stary Lipowiec
Katarzyna Grochowicz, Anastazja
Kusiak, Roman Kusiak, Franciszek
Kusiak, Katarzyna Rybak, Jan
Zaręba
- 16 **23 marca 2021 Biecz**
Józef Pruchniewicz
- 17 **28 maja 2021 Rzążew**
Piotr, Franciszek i Antoni
Domańscy
- 18 **9 czerwca 2021 Grądy-Woniecko**
Piotr Kościelecki
- 19 **25 czerwca 2021 Olesin**
Bolesław Książek
(miejsce wydarzeń: Cezarów)
- 20 **2 lipca 2021 Mikołajki**
Antoni Kenigsman
- 21 **30 września 2021 Opoka Duża**
Apolonia i Piotr Likosowie
- 22 **26 października 2021 Węgrów**
Leokadia Piątkowska
- 23 **25 listopada 2021 Treblinka**
Jan Maletka
- 24 **24 marca 2022 Brzoza Królewska**
Katarzyna i Sebastian Kazakowie

Mapa programu „Zawołani po imieniu”

Program uroczystości

12.00

Msza Święta

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela
w Brzozie Królewskiej

13.15

Odświeżenie tablicy upamiętniającej

Teren przed kościołem

ORGANIZATOR

INSTYTUCJA NADZORUJĄCA

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

PARTNERZY

POWIAT LEŻAJSKI

GMINA LEŻAJSK